

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА

Кафедра теоретичної фізики та астрономії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної роботи

О.В. Запороженко

" 4 " 09 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Фізика води та водних розчинів біомолекул

(назва навчальної дисципліни)

Рівень вищої освіти другий (освітньо-науковий) рівень - магістр

Галузь знань 10 – природничі науки
(шифр і назва)

Спеціальність 105 – прикладна фізика та наноматеріали
(шифр і назва)

Освітня програма прикладна фізика та наноматеріали

Від дисципліни вибіркова

Факультет математики, фізики та інформаційних технологій
(назва факультету)

2020-2021 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою Радою факультету математики, фізики та інформаційних технологій
Протокол № 1 від “3” вересня 2020 року

Розробники програми: доктор фізико-математичних наук, професор Маломуж М.П.

Програма затверджена на засіданні кафедри теоретичної фізики та астрономії.

Протокол № 1 від “31” серпня 2020 року

Завідувач кафедри теоретичної фізики та астрономії _____ Адамян В.М.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено навчально-методичною комісією (НМК) ФМФІТ

Протокол № 1 від “3” вересня 2020 року

Голова НМК _____
(підпис)

Ніцук Ю. А.
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Фізика води та водних розчинів біомолекул» складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки другого освітньо-наукового рівня – магістр. Галузь знань: 10 – «Природничі науки». Спеціальність: 105 – «Прикладна фізика та наноматеріали».

Освітньо-наукова програма: “ Прикладна фізика та наноматеріали ”.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є: ознайомлення студентів з основними результатами сучасних досліджень з фізики води, а також з тією роллю, яка відіграє вода у виникненні і підтримці життя теплокровних.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є: формування у студентів стійких знань з фізики води, а також вміння застосовувати їх до вирішення різних прикладних проблем.

Інтегральна компетентність (ІК) – здатність розв’язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики.

Загальні компетентності:

- Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК1);
- Здатність управління інформацією (пошук, оброблення та аналіз інформації з різних джерел) (ЗК2) ;
- Здатність проведення самостійних досліджень (ЗК9).

1.3. Кількість кредитів 3

1.4. Загальна кількість годин 90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни
Нормативна/ <u>за вибором</u>
Денна форма навчання
Рік підготовки
5-й
Лекції
30 год.
Практичні/семінарські
-
Лабораторні
-
Самостійна робота
60 год.
У тому числі індивідуальні завдання
-

1.6. Заплановані результати навчання:

– Знати основні термодинамічні та кінетичні властивості води, а також характер поведінки води в електричному та магнітному полях, фізичну природу міжмолекулярної взаємодії у воді, зокрема, сучасний погляд на природу водневих зв’язків, особливості мікроструктури води, які породжуються процесами кластеризації молекул, специфіку зміни властивостей води з температурою, усвідомлювати ключову роль води у виникненні житті на Землі, а також у його підтримці та розвитку, розуміти фізичне походження

границь існування живої матерії, уявляти у який спосіб відбувається саморегуляція робочої температури різних органів та ступеня кислотності робочого середовища,

– Вміти застосувати свої знання для розв'язку конкретних задач прикладної фізики: володіти загальними принципами удосконалення методів очистки води від її забруднень солями та спиртами, принципами виділення сірководню з глибинних шарів морської води, принципами контролю, підтримки та зміни рівня рН у воді та водних розчинах спиртів, тощо.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

1. Термодинамічні та кінетичні властивості води і водних розчинів

Тема I. Термодинамічні властивості води

1. Фазова діаграма води;
2. Нормальна, перегріта і переохолоджена вода;
3. Аномальна поведінка густини, стисливості і теплоємності води;
4. Особливості міжмолекулярної взаємодії;
5. Рівняння стану води;
6. Порівняння властивостей води та аргону;
7. Водно-сольові розчини;
8. Водно-спиртові розчини;
9. Поведінка контракції розчинів.

Тема II. Діелектричні властивості води

1. Величина і температурна залежність діелектричної проникності води;
2. Частотна залежність діелектричної проникності води;
3. Особливості дипольної релаксації у воді;
4. Показник заломлення води та водних розчинів.

Тема III. Кінетичні властивості води

1. Температурна залежність коефіцієнтів самодифузії та в'язкості;
2. Теплопровідність води;
3. Провідність води і сольових розчинів;
4. Розсіювання світла і нейтронів у воді;
5. Особливості теплового руху молекул у воді та аргоні.

2. Кластеризація води як необхідна умова існування живого

I. Кластеризація молекул рідкої води та пару

1. Димери, тримери та мультимери води;
2. Димеризація водної пари;
3. Теплові збудження димерів та кластерів більш високого порядку;
4. Діелектрична проникність і теплоємність водної пари як сукупності кластерів;
5. Загальний підхід до опису діелектричних властивостей води;
6. Ефективна поляризованість молекул рідкої води;
7. Діелектрична проникність рідкої води;
8. Час осілого життя молекул рідкої води;
9. Структура рідкої води з точки зору картини кластеризації і характеру теплового руху молекул у ній.

II. Сучасний погляд на проблеми переносу в рідкій воді

1. Колективний перенос молекул та іонів у воді;
2. Перенос молекул та особливості їх обертального руху у переохолодженій воді;
3. Зсувна в'язкість нормальної та переохолодженої води;
4. Роль ефектів гідратації в процесах переносу;
5. Методи очищення води.

III. Прояв властивостей води в живій матерії

1. Верхня границя існування живого як границя існування кристалоподібної води;
2. Особливості кластеризації води всередині температурного інтервалу існування живого;
3. рН води, його температурна залежність і вплив на перенос кисню еритроцитами;
4. Еритроцит як двигун внутрішнього згоряння;
5. Коливальний рух спіралей ДНК у клітинному водному середовищі;
6. Нижня границя існування живої матерії як наслідок утворення наноскопічних кластерів у клітинній воді;
7. Чому температура печінки людини дорівнює 42°C ?

3. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	У тому числі				
		Л	П	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7
1. Основні термодинамічні та кінетичні властивості води						
Тема 1. Фазова діаграма води. Нормальна, перегріта і переохолоджена вода. Аномальна поведінка густини, стисливості і теплоємності води.	12	4	0	0	0	8
Тема 2. Особливості міжмолекулярної взаємодії.	6	2	0	0	0	4
Тема 3. Рівняння стану води. Порівняння властивостей води та аргону.	6	2	0	0	0	4
Тема 4. Водно-сольові і водно-спиртові розчини. Поведінка контракції	6	2	0	0	0	4

розчинів.						
Тема 5 Діелектричні та рефракційні властивості води.	6	2	0	0	0	4
Тема 6. Кінетичні властивості води. Поведінка коефіцієнтів в'язкості та самодифузії, теплопровідності. Особливості теплового руху молекул у воді та водних розчинах	9	3	0	0	0	6
Разом за змістовим модулем 1	45	15	0	0	0	30
2. Кластеризація води та водних розчинів і границі існування живої матерії						
Тема 1. Димери, тримери та мультимери водної пари та рідкої води. Теплові збудження димерів та кластерів більш високого порядку.	9	3	0	0	0	6
Тема 2. Діелектрична проникність і теплоємність водної пари та води. Загальний підхід до опису діелектричних властивостей води.	6	2	0	0	0	4
Тема 3. Час осілого життя молекул рідкої води, її квазікристалічна структура	6	2	0	0	0	4
Тема 4. Колективний перенос молекул та іонів у воді.	6	2	0	0	0	4
Тема 5 Ефекти гідратації та їх роль в процесах переносу. Принципи підходу до методів очищення води.	6	2	0	0	0	4
Тема 6. Верхня границя існування живого як границя існування	6	2	0	0	0	4

кристалоподібної води. рН води, його температурна залежність і вплив на перенос кисню еритроцитами						
Тема 7. Нижня границя існування живої матерії як наслідок утворення наноскопічних кластерів у клітинній воді. Робочі температури печінки і мозку людини.	6	2	0	0	0	4
Разом за змістовим модулем 2	45	15	0	0	0	30

4. Теми практичних занять

Не передбачено навчальним і робочим планом

5. Завдання для самостійної роботи

№	Назва теми	Кількість годин
1	Температурна залежність теплоємності води в інтервалі життя ссавців	4
2	Поведінка контракції водного розчину етанолу	4
3	Аномальна поведінка густини води при 4 ⁰ С та її стисливості при 48 ⁰ С.	4
4	Процеси переносу у воді та водних розчинах спиртів	4
5	Особливості молекулярного розсіювання світла в околі особливої точки.	4
6	Провідність води і фізіологічний вплив електричного струму.	4
7	Довготривала релаксація у водно спиртових розчинах	4
8	Порівняльні властивості звичайної та важкої води	4
9	Вплив ультразвуку та рентгенівського випромінювання на клітини.	4
10	Механізми теплового руху молекул у воді	4
11	Рухливість іонів у воді та водних розчинах	4
12	Транспорт кисню еритроцитами	4
13	Ефекти гідратації та їх роль функціонуванні клітин	4
14	Водні розчини гліцерину у переохолоджених станах та їх застосування	4
15	Особливості міжмолекулярної взаємодії у рідких воді та спиртах	4
	РАЗОМ	60

6. Індивідуальні завдання

Не передбачено навчальним і робочим планом

7. Методи навчання

Лекції, самостійна робота.

8. Методи контролю

Поточне опитування, тестування, поточна перевірка самостійної роботи (залік).

9. Схема нарахування балів

Поточне тестування та самостійна робота						Підсумковий тест (залік)	Підсумковий бал *
1							
Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5	Тема 6	100	100
24	14	14	14	14	20		

Поточне тестування та самостійна робота							Підсумковий тест (залік)	Підсумковий бал *
2								
Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5	Тема 7	100	100	
20	13	13	13	13	15			

* Підсумковий бал розраховується за формулою

$$ПБ = \frac{0,30 \cdot ЗмістМод1 + 0,30 \cdot ЗмістМод2 + 0,15 \cdot колоквиум + 0,25 \cdot Залік}{4},$$

де ПБ – підсумковий бал, ЗмістМод1 – сумарний бал за змістовний модуль 1, Залік – бал за підсумковий тест (залік).

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка		
	За шкалою ЄКТС	Для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	A	Відмінно	зараховано
85-89	B	Добре	
75-84	C		
70-74	D	Задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	Незадовільно	не зараховано
1-34	F		

10. Рекомендована література

Базова

1. Сивухин Д.В. Общий курс физики.
т. 2, Термодинамика и молекулярная физика, М.: "Наука" 1975. 552 стр
т.3 Электричество М.: "Наука" 1977. 687 стр.
2. Фейнман Р. Фейнмановские лекции по физике М.: Мир.
вып.5 Электричество и магнетизм. 2-е издание, 1977. 300 стр.
вып.7 Физика сплошных сред. 2-е издание, 1977. 228 стр.
3. Эйзенберг Д., Кауцман В. Структура и свойства воды, – Л. : Гидрометеиздат. 1975.
– 280 с.
4. Антонченко В.Я., Давыдов А.С., Ильин В.В. Основы физики воды, – К. : Наукова думка, 1991. – 672 с.
5. Зацепина Г.Н. Свойства и структура воды, – М. : Издательство Московского университета, 1974. – 168 с.
6. M. Chaplin Water structure and science, retrieved May 15, 2011, [Электронный ресурс]<http://www.lsbu.ac.uk/water/data.html>
7. Трухан Э.М. Введение в биофизику. – М., МФТИ, 2008, с.242.
8. Bulavin L.A., Lokotsh T.V., Malomuzh N.P. Role of collective self-diffusion in water and other liquids, J.Mol.Liq. – 2008 – 137. – P. 1–24.
9. L.A.Bulavin, N.P.Malomuzh. Upper temperature limit for the existence of the alive matter // JML (Letter to the Editor) – 124 (2006) 136 .
10. Олейник А.В. Природа термодинамических и кинетических свойств воды на линии сосуществования жидкость-пар/ диссертация на соискание ученой степени кандидата физико-математических наук, Одесса - 2013
11. Махлайчук П.В. Роль водневих зв'язків у формуванні властивостей води/ диссертация на соискание ученой степени кандидата физико-математических наук, Одесса - 2013

Допоміжна

1. A.I.Fisenko and N.P.Malomuzh. To what extent is water responsible for the maintenance of the life for warm-blooded organisms // Int.J.Mol.Sc. – 10 (2009) 2383-2411
2. A.I.Fisenko and N.P.Malomuzh. Role of the H-bond network in the creation of life-giving properties of water// Chem.Phys. - 345 (2008) 164-172.
3. Л.А.Булавин, Н.П.Маломуж. Динамический фазовый переход в воде как важнейший фактор провоцирования денатурации белков в теплокровных организмах // Физика Живого – 18 (№ 2) 2010 (16-22)..

11. Інформаційні ресурси

- a. Wikipedia: <http://phys.wikipedia.org/>